

FANCSIKÓ ÉS PINTA

Írta ESTERHÁZY PÉTER

Néhány zavaros szó a Fiú ajkáról a tisztázás igényével, egy Előszó rongyaiban. Fancsikóékat először 1951-ben találtam ki. Egy szék a fal felé fordult. A karfan a fehér festék felrepedezett, mintha megsértődött volna. Álltam a széken, és három szót selypegtem a világnak: fancsikó, kalokagatijja, pinta. A három szó, mint három üveggyölyő elgurát, s a felnőttek, ha volt idejük, mosolyogtak. Pedig én azt hiszem, hogy ezek a történetek már akkor bent voltak a szép üveggyölyökben.

Fancsikóval és Pintával évekig éltünk együtt, mint elválaszthatatlan jóbarátok, okos és lusta, buta és lelkes kis srácok, akik időnként mesélnek, hazudnak, leteremtik a szülőket, ha kell megalázzák őket, ha kell megsimogatják arcukat, mindezt azért, hogy egyensúlyban tudjanak két életet tartani, mert erre a felnőttek a SOK-MINDENFELE-ELFOGLALTSÁG miatt nem képesek.

Fancsikóék a barátaim voltak, noha nem mások ők, mint akkori gondolkodásmódom, vágyaim és erőfeszítéseim két pólusa — mostani tudásom torzításában és tudatlanságom fényében.

(búcsú)

Pinta nagyon értett ehhez. Odaszólt a kikiáltóhoz. (Ilyenkor szándékoltan raccsolt. Két marokkal fojtogattam a nevetésemet.)

—Uham. Adna ha egy golyót.

Fancsikó is élvezte Pinta műsorát, de este, mikor súlyos nyögéssel meghal a nagymama, és a szememben sötét árnyékok születnek és hiába dörzsölöm, este sohasem mulasztotta el megtenni okos grammatikai kifogásait, nyelvhelyességi észrevételeit.

Pinta amint megkapta a golyót, földobta — fejmagasságba —, aztán amikor kicsiny tenyere megint körbefogta, engedte csuklóját rugózni egyet-kettőt? ajkát biggyesztve méregette a súlyját. Pinta nagyon értett ehhez.

— Uham. Ön föltehetően nyeheséggel kívánja bevégezni a napot. Nyeheséggel, nemdebárrr?

Nem értettem, miért nem küldik Pintát a fenébe.

— Nyeheséggel, nemdebárrr?

A kikiáltó a jó vásáros engedelmességével motyogott, és szavai közt ott bukdácsol a fölényesség is. De hamar tisztázódott a dolog.

— Figyeljen csak, kisöheg.

Ekkorra (rendszerint) már sok nép állt a bódé körül. Miattunk gyűltek össze, de nem kizárólag ránk figyelték; figyelmüket, mint marék szotyolát dobták a sátrak fölé, s jöttek is verebek, jöttek hát. Pinta megadta a módját. A golyót továbbra is dobálva hátat fordított a bódénak, s valami furcsa ritmusban (amelyről egyszer Fancsikó mesélt kimerítő részletességgel s elemző pontossággal, azt állítván, hogy Pinta beszédének és a golyó dobásának üteme együtt éppen az úgynevezett szívritmust adja; s ez olyan meghökkenítő, hogy eláll — szinte — az ember szívverése; jól van, mondtam Francsikónak) beszélni kezdett, úgy, mint-ha leckét mondana föl. (Most nem raccsolt.)

— A feladatomban az, hogy a tenyeremben látható, íme, golyót az itt, íme, elhelyeztél öt darab, csökkenő sugarú karikán áthajítván a kitűzött díjak egyikét, íme, vagy másikat, íme, elnyerjem.

Alig, hogy az utolsó szó is fölért a verebek közé, Pinta a tulajra nézett, és azt mondta.

— Hajta!

Ezzel a kinyújtott kezében tartott golyót, ahelyett, hogy elhajította volna, egyszerűen elengedte. Pinta tenyere köré töviskoronát rajzolt az öt terpesztett ujj, s a golyó közvetlenül a kikiáltó lába elé esett. (Egy ízben Fancsikó azt mondta erre: Bráfó. Pinta azt válaszolta: Nicht vor dem Kind, de nem volt bosszús. Igen, mi csak statiszták voltunk.)

— Nyehetem! — üvöltött fel Pinta.

A vásáros elvigyorodott és legyintett, de Pinta hirtelen sarkon fordult, s a nép szeme közé nézett.

— Nyertem.

Mondta halkán. (Ha most kacsintana, meglincselnék, súgta felém Fancsikó.) Pinta nem csinált jelenetet.

— Nos, kisöheg? A nyeheményt.

Az ijedség virágai (sötéti) tették borostássá a vásáros arcát. (Mert a nép nagyon hallgatott, csak a verebek jártatták a pofájukat.)

— Hogy-hogy — hebegett.

A nép tudta, mi az ábra és kicsit mosolygott

— Adja oda, ha nyert. Mit szórakozik!?

— De hisz nem nyert!!

— Nem nyeh-te-em?

Pinta szavai — mint Súlyomszem akárhány golyója — a boltos szeme közé, pontosan az orr vonalának meghosszabításába este.

— Most mondom, hogy nyehetem. Nyehetem, és kéhem a nyeheményt.

Mikor idáig nőtt a jelenet és már igen boldog voltam (mert győzött a jó), és megigazitottam a hajamat, és megigazitottam Fancsikó csokréta-nyakkendőjét is. Pinta rendetlenebb volt — a tornacipője piszkos —; ő dolgozott. Fancsikó azonban midőn meglátta a vásáros kényszeredett vigyorgását, amint fölnyúl a polcra, hogy levegyen egy piros bicskát, egy művirágot, egy napszemüveget vagy egy üveggolyót, akkor elkedvetlenedett, mert az elkövetkezendők számára unalmasan egyértelműek voltak.

Pinta nem tudott választani az üveggolyó meg a napszemüveg között. Nagyon értett ehhez.

— Ejnye. Nem tudok választani. (Raccsolt.)

A bódé körül hullámozott a nép. Hangjuk a madarakkal keveredett. (Elszálltak, föl és le, de nem messzire.) Ekkorra az okos és fáradt Fancsikó már mindig kerített egy parázsló cigaretta véget, s belenyomta a jelenet hófehér bőrébe és így a pillanat léggömbként szétpukkant.

Mi elfutottunk a veréb-diadalív alatt. Leghátul Pinta, aki (miközben csókokat szórt az ő kis publikumának) a maradék rongyos szélű fecnikből fújt kis-lufikat.

(hét hangya)

Kertünkbe ekkor már bemásztak a zöldfülű levelek és a fákra fölmásztak a rügyek és a pilleszárnnyú virágok. Fancsikó egy százszorszép sárgáján egyensúlyozott. Pinta a fűben hasalt, innen fürkészte a lányok combjait.

Fancsikóban meghosszabbodott a virág (ekkor természetesen megszűnt százszorszépnek lenni) és Fancsikó ezeket mondta.

— Bennem hét hangya mászik.

— Az első hangya színe a szél, cirrenése elmosott edények csörgése, potroha a tavasz, szöszmötölése a pókok reggelije, a csápja a törvény és a lábai gyorsak.

— A második hangya az Isten tükre, melyről szétpereg a fény, mint a májusi eső az arcon.

— A harmadik hangya: moss fogat, zubogtasd erős sugárban a vizet és fonj koszorút a sárga virágokból.

— A negyedik hangya nincs (nem van), én találtam ki.

— Az ötödik hangya minden pillanatban megöli a hatodikat...

— ...a hatodik hangya szemébe — minden pillanatban — a halál vág mocskos hasítékot. (A megrepedt szem gyönyörű látása.) Az idő egészére kiterjedő iszonyú megbocsájtás: ez a hatodik hangya.

— A hetedik hangya nárciszok arany kényelmében nőtt, méhek züzmögésén hizott, nyelve édes, mint a méz, potroha karcsú kardvirág. Lábai kisdedek sikkanásai. A hetedik hangya egy gombostűt ölel körbe-körbe.

Fancsikó legördült (sziklák robajával) Pinta mellé. A százszorszép lett.

(amikor apám utoljára csapta be maga mögött az ajtót)

Fancsikó frakkja gyűrött volt (noha még így is elegáns és föltűnő). Pinta fehér tornatrikója meg a sárgának és szürkének tisztátalan ötvözete. Fáradtan üldögéltek képzetelem szélén, lábukat lóbálva. Aztán Fancsikó elélem állt, s azt mondta, játsszunk papás-mamást. Mondtam neki, nem lehet, mert ő is fiú meg én is. Fancsikó — tőle szokatlan módon — megvonta a vállát, s visszaült lóbázni. Mi van, ha az ember hónaaljában tanyát ver egy fészekaljja kiscsibe. Pinta lesütötte

a szemét. Mit csinál, kérdeztem. Tanyát ver. Tanyát? Azt. Kedves Pinta — kezemet szertartásosan mellem elé vontam —, kedves Pinta, ez egy vadbaromság. Miért.

— Csak.

Pinta fürkészőn rámnézett, aztán visszament a képzeletem legszélére. Én fölültem a radiátorra, melengettem a nadrágom. (Azt ablaknak háttal, a fiúkkal szemben.) Jó volt ott fenn ülni, és Fancsikó mégis megszólalt.

— Hallod?

Pinta föl-le mozgatta a fülét. Mit.

— A kések surrogását a felnőtt-szobából.

Késekét? Miféle késekét?

— Karéjba vágják a levegőt. Nagyon éles kések. És nyitott tenyérből dobálják.

Én úgy tettem, mintha nem hallottam volna semmit, de bosszantott a suttogás és a surrogás.

Pinta összecsapta a kezét. Ne mondd kedves Fancsikó, hát valóban?! Fancsikó kedvetlenül simogatta meg az állát, tudta, hogy most mesélnie kell, s elég okos volt ahhoz, hogy ezt unja. Éles kések szabdalják a levegőt a másik szobában. KÉSZ. Egyébként mulattat torzsalikodásuk, de most dobpergésként pattogtak szávaik a homlokomon végig. Elfordultam. Láttam a (szemben lévő) járdát és már láttam rajta a kékszoknyás lányokat.

És ha fogják magukat az összes teknősbékák, de mind az összes fogják magukat és bebújnak a fürdőszobába? Na, akkor mi lesz? Pinta vigyorgott s rugdosta a vádlimat. Ilyen nincs!

— De lehet — szólt Fancsikó barátja védelmére kelve. — A megoldás — biccentett kegyesen felém — az, hogy a házmester bácsi nem engedi be őket. Jól van, jól van mondtam gyorsan, mert a szemben lévő ablakban a függönytől félig takartan egy igazi nő állt. Teljesen igazi. Fancsikó és Pinta hangosan pusmogtak. A szája piros. Piros rúzsos a szája. Fancsikó akciója következtét: udvariasan kopogott a hátamon és rögvést beszélni kezdett.

— Nyilván te is ér-zé-ke-led, hogy a felnőtt-szobában agyonszabdadják, s így lönk-re-te-szik a levegőt. Közbe kell avatkozni. Te vagy a tűzoltó parancsnok, én az altűzoltó, Pinta pedig az autó. Pinta, kérlek, szirénázz. És felszívított a sziréna és vijjogása ott keringett közöttünk.

Az igazi nő kicsit előre hajolt, úgy, hogy homloka szinte elérte az ablaküveget, de a hajtíncs, amely a mozdulattal lebukfencezett a homlokára — már bizonyosan. Nem fordultam (nem is fordulhattam) meg, úgy mondtam.

— Ahogy jeleztem, én egy fiú vagyok, és tik is, csak kisebbek. Egyikünk se tűzoltó. Fancsikó ezt te találtad csak ki. A nő közben cigarettára gyújtott. Hogy fújja! És piros rúzsos a szája.

— Rendben. (Pinta ha nem is volt éles eszű, de időnként szép volt és leleményes.) Rendben. Akkor én vagyok egy gyönyörűséges vers első versszaka, Fancsikó a második (itt kajánul oldalt pislantott), te pedig fölmondasz minket. Most elvette ajkától a cigarettát, s csücsörítve rámfújta a füstöt. Kacérokodik. De bennem emberére talál. Előbb jól megtáncoltatjuk, s csak aztán csapunk le, kegyetlenül, magabiztosan, ellenállhatatlanul.

— Hogyan? Mit mondtok kedves Fancsikó és kedves Pinta? szóltam egy amorózó könnyedségével. Összekrétázott arccal állt Pinta és Fancsikó csorba képzeletem karimáján. Intettek felém, nem haraggal, de lemondóan (még kínozzuk a kicsikét, nem nézünk vissza), s aztán ugrottak. Pinta tornacipőjének fehérés feltja.

Ebben a pillanatban csapódott az ajtó. A legkülső.

(fényképek anyám asztalán)

Anyám levágta édesapámról a nőket. Odament a fekete szekrényhez, kirántotta a fiókját, oly lendülettel, hogy némelyik kép — mert a fiókban fényképek voltak, csak fényképek — szárnyra kelt, s miután anyám letette a fiókot a kisasztalra, hajladozhatott nagy, rosszindulatú nyögésekkel utánuk.

— Eredj vacsorázni.

Sokáig ült a képek előtt. Csüggedt madár, fényes ollóval. Nem tudta melyiknél kezdje. Dezsó és Ibolyka, 1942 nyarán. Széles kalap, valami szalaggal. Nevetéséges egy kalap! Dezsókének hálával, Luca. Hálával! És Luca! Pahn! Klári, Lizi. Katócska.

Édesapám azt mondta, hogy ez a múltja, és ő a múltjával — tehát, édesem, azzal, ami elmúlt — az, aki.

— Ezek a fényképek egy nagy kép dirib-darabjai. De őket megtagadni, vagy pláne letagadni, annyi, mint lemondani önmagunkról, s az a létezés meglehetősen szomorú foka már.

Legyen Luca. Könnyű munka, hisz elég messze állnak egymástól. Dezső bámul és nem figyel, de legalábbis úgy tesz, mintha azt sem tudná, mi az a fotoapparat, az a kis lúd persze nevet. A fogai szépek, ez tény.

Aztán egyre sebesebben csattogott az olló. A műtét nem mindig volt hiba nélküli: néha belenyezetelt édesapám testébe.

A kisasztal szélén nőtt a papírhalom: apám többszörösen, néha kéz nélkül, néha fél füllel, fél lábbal, megcsonkítva. És a parketten a többiek, gyűrötten: a szép nők mosolyogva, magabiztosan. És a nagy, dühödtt sietségben: anyám szélesen kirúszozva, friss, nyári karton ruhában, amint behajlított jobb karjába egy levágott férfi kéz kulcsolódik.

— Azonnal menj ki abba a rohadt konyhába!

(kirándulás)

A Pinta nevetése úgy viszonylott a Fancsikóéhoz, mint... mint egy bögöly egy szárnyatlan szitakötőhöz.

— Oh, ha szárnya volna — mondogattam magamban olykor. Dehát Fancsikó nagyon okos volt.

Valaki a sínek mellé egy rétet terített. Pinta a villamosvezető mögé osont, és mutatóg meg a középső ujját a férfi gerincének nyomta.

— Áll-jon meg! — tagolta komolyan. Apám és édesanyám együtt nevettek. Apám fogta édesanyám kezét. (A keze megbújtt a kezében.) Nevetésük — mint a sikeres áldozati füst — fölfelé szállt.

— A nép nevében — tette hozzá Fancsikó, remekül blöffölve, mert azért erről nem volt szó.

A rét nem volt nagy, igaz kicsi sem; az embernek az az érzése támadt, hogy egy részét elfelejtették ideteríteni; végső soron tehát mulasztás történt, hanyagság és felelőtlenység, ez azonban egyáltalán nem jellemezte a rétet, nem ez lengte körül, hanem kissé füledt hársillat, s Pinta joggal mondta róla.

— Jó kis rétecske ez.

Apám ment elől és szimatolt. Alkalmas hely után.

— Nem, nagyfőnök — mondta nekem — nem, az éppenséggel nem mindegy, hogy hová telepszik le az ember. Az igazi jó...

— ...vagy igazi rossz — karcolta meg Fancsikó apám utolsó mondatát...

— ...az igazi jó helyet kiválasztani nem mindenkinek áll módjában. Még a hi-va-tá-sos kirándulóknak sem mind. Nem ám!

Hitetlenkedve ráztam a fejem. Nahát, hogy még azok sem! Apám persze tudta, hogy ezt az ő kedvéért teszem (csak), de inkább örült, mint bosszankodott.

— Nem hát! Ehhez nem elég a technika, ehhez stílus kell.

Édesanyám mögöttünk jött, kicsit lemaradva és mosolyogva. (Haját még reggel [rideg] kontyba eszkábálta, de egy-egy szélmozdulat fellazította a konstrukciót, s most már az elszabadult fürtök fegyelmetlenül játékának tapsolhatott fű, kavics és hársfa. Fancsikó mondta: vannak ám nők, akik rögtön ilyen szép rendetlenre tudják csinálni.) Édesanyám tehát mosolygott és megállt.

— Itt jó lesz — mondta (erre) apám aggódva. És édesanyám lába elé terítette a kockás takarót.

— Karirt.

A hársfák fölött nem látszott felhő, csak a nap sárgája. (Az égbolt, mint tojás-héj.)

A reggeli monumentális volt. Na igen: monumentális és szertartásos. Apám körbedongta a lakást.

— Most ébreszti a szobákat — súgta Fancsikó a paplan alatt. — Nagy ember. Pinta utálta a reggelt.

— A réggel egy döglött sál.

— Talán sakál — kíséreltettem.

Pinta legyintett: ilyen marhát!

— A nyakad köré nem tekerhetsz egy sakált.
Együtt vihogott Fancsikóval...

— Nos, fiatalúr?

— Lágyan — válaszoltam.

— Ma reggel lágytojást eszik a család — jelentette apám a világnak.

— Jókedvű az öreg — bólogatott Pinta.

Apám pincért játszott. (És előtte persze szakácsot.)

Megterített: azt a nagy sárga abroszt tette föl, és arra helyezte a terítékeket. Csodálatosan! Legalul egy téglalap alakú gyékény volt. Azon egy tányér. Középes nagyságú. Azon egy kisebb. Ezt néha máshová tette, például jobboldalt előre, de mindig úgy, hogy teljes egészében a gyékényen maradjon; s látszott, hogy a tányérokra éppen ott a helyük, ahol vannak: rendjük nem volt káros. A kistányéron meg a tojástartó. Egy kiskanál, egy villa, kisebb, meg egy kés. De ahogy a három teríték föl volt szórva arra a nagy, sárga lepedőre!

— Öregem! — szögeztük le mindnyájan (édesanyám kivételével).

Mindenki leült a helyére. Apám is, mintha közönséges halandó lenne.

— Pincér — csettintett az ujjával, s rögtön felugrott.

— Parancsoljon, uram. — És leült.

— Egy kemény tojást.

— Igenis, uram... Te szemét — sziszegte leülni készülő önmagának.

— Vagy tudja mit jóember...

— Na azért... illetve: igen, uram — mondta apám reménykedve magának.

— Tudja mit jóember, hozzon mégis kemény tojást. Erdektelenül dölyfős hang volt ez.

Édesanyám ekkor a tojástálka felé nyúlt, s két tenyere közt dobálva belapdázott egy tojást a tojástartóba.

— Asszonyom! — kiáltott a pincér.

— Ez nem egy csehó, drágicám — mondta a férj.

— Hány csehó? — szólalt meg Pinta melletttem,

— Elkészünk — mondta anyám csendesen nevetve. (De azért túl sok mondat maradt a levegőben lógva, mint a szenevérek.)

Az erdőszélen játszottunk, hunyóst vagy mit. Pinta és Fancsikó időnként odaszaladt édesanyámékhoz, hogy — mint mondták — megigazítsák a kockás takarót.

— Karirt.

Én is szívesen igazítottam volna, de lassúbb voltam Pintáéknál, sokkal lassúbb, így csak nézelődésre szorítkoztam. Azt láttam, hogy apám lábával átöleli az édesanyámét: mintha közös imára kulcsolták volna a lábukat. Szépnek láttam őket.

Már jócskán éhes voltam, mikor — akár egy fa rosszindulatú gyökerében — fölbuktam apám kiáltásán.

— Gyerünk már, hol a fenébe kódorog ez a kölyök. Fancsikó átölelte Pintát, úgy futottak; én meg föltápáskodván utánuk: kedvtelve figyeltem őket. (A böngyöl egész nap ott döngött a szép szitakötő körül.)

— A villamos, a lomha, sárga bagoly — mondta Fancsikó fontoskodva.

A koci szinte üres volt (a hi-va-tá-sos kirándulók még nem fejezték be a napot): csak a nagy combú, szőke kalauznő jött velünk a szétpergő mosolyával.

— Remek nap — mondta hálásan édesanyám (és szavai nyomán fényesebb lett az ócska kocsiiban).

— Remek — ismételte szórakozottan az apám, s mikor a kalauznő odament hozzájuk, hogy nekik jegyet adjon, akkor tenyerét végighúzta a lány (nagy) combján (mert édesanyámnál volt az aprópénz). Az én tekintetem, a Fancsikóé, aztán a Pintáé. A lány combjával megszorította az apám kezét és azt mondta — Tessék, asszonyom, a jegyek.

Fancsikó Pintára nézett és bölintott. A jó Pinta a kalauznőhöz ugrott, s lökte el és penderítette egyszerre maga felé úgy, hogy a lány bal keze fejébe haraplasson. Közvetlenül egy UMF típusú karóra alatt.

A fognyomok gyöngysora.

Apám ütése és iszapos mosolya.